

kom, ki je posnemal klasični lok, segajo v leto 1975. Tedaj je eden izmed šalovskih osnovnošolcev med počitniškim dolgočasjem pod vtisom filma *Salaš u Malom Ritu* dobil idejo za izviren način ribolova z lokom in puščico. To nadvse ljubiteljsko dejavnost pa je na žalost mnogih leta 1984 prekinilo zlitje strupene kemikalije, ki je pomorila številne živalske in rastlinske vrste.

Gradiva

Prvo gradivo z naslovom *Gradivo k zgodovini tretjega reda v Prekmurju* je na podlagi zapisnika tretjerredniške podružnice – skupščine v Črenšovcih prispeval Ivan Škafar. Vsebinska zapisnika s podpisom voditelja tretjega reda v Črenšovcih Jožefa Klekla st. je razdeljena na dva dela: (1) Kako je Jožef Klekl st. postal tretjerrednik in (2) O črenšovski trejerredniški skupščini od ustanovitve leta 1911 do leta 1928.

Drugo gradivo zajema *Govor Vilka Novaka na Gornjem Seniku dne 11. marca 1956*, o katerem podrobneje razpravlja Marija Kozar Mukič, saj je dejansko dopolnilo k njenemu članku.

Obe gradivi sta zapisani v prekmurskem narečju, tako da so podani dokumenti iz dragocene zakladnice prekmurske dediščine izredno zanimivi tudi z jezikoslovnega stališča, saj so odličen primer za prekmursko narečje v prvi in na začetku druge polovice 20. stoletja.

Poročila

Obe poročili je zapisal Marjan Toš. V prvem izpostavi 27. januar kot mednarodni dan spomina na žrtve holokavsta in poziva: »Šoa – spominjajmo se!« V drugem poročilu pa osvetli prevratne dneve 1918/1919 pri Lenartu v Slovenskih goricah, kajti prvotno navdušenje nad ustanovitvijo nove države, Kraljevine SHS, je hitro splahnelo.

Ocene

Svoja razmišljanja in ocene podajajo Marjan Toš, Franc Kuzmič in Vinko Škafar. Marjan Toš ovrednoti knjižni publikaciji Milka Mikole (ur.) o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji in Jožeta Curka o samostanih na Slovenskem do leta 1780. Franc Kuzmič se poglobi v delo, ki zajema avstrijsko-slovenski obmejni prostor. V dveh knjigah je ta prostor temeljito obdelal Franz Josef Schrober v delu *Vom leben an der Grenze – O življenju ob meji*.

Med knjižnimi ocenami je še zapis Vinka Škafarja, ki se spominja prve (gradiščanske) Mekiničeve pesmarice ob štiristoletnici njenega izida. Predvideva, da so pesmarice Grgurja Mekiniča prihajale tudi med protestantske vernike v Prekmurju, čeprav o tem ni pisnih dokazov. Je pa zagotovo, da so gradiščanski Hrvatje v Železni županiji na zahodnem Ogrskem zelo zgodaj dobili svoje pesmarice.

Kronologija

Ocenam knjižnih del sledi še dopolnjena kronologija mesta Murska Sobota od leta 1255 do

2008, ki jo je sestavil Franc Kuzmič. V tem sklopu ne bomo izvedeli le, kdaj je Murska Sobota prvič omenjena kot mesto, ampak tudi, kdaj se v mestu pojavi prvi televizijski sprejemnik, kdaj je bil zgrajen prvi stanovanjski blok in še mnogo drugih zanimivosti oz. pomembnejših mejnikov v razvoju mesta Murska Sobota.

Zbornik soboškega muzeja je v Pomurju in za Pomurje nedvomno zelo koristna publikacija, saj s svojimi prispevki odstira mnoga manj znana oz. celo neznana poglavja pomurske preteklosti. Sklenemo lahko, da pričujoča številka sledi svojim predhodnicam, saj prinaša nove informacije, vidike in številne iztočnice za nadaljnjo podrobno ali morda le podobno obdelavo v pomurskem mozaiku preteklosti.

Klaudija Sedar

Loški razgledi 56 (ur. Judita Šega). Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, 471 strani.

Muzejsko društvo Škofja Loka je junija 2010 izdalo in na Blaznikovem večeru tudi uradno predstavilo že 56. številko domoznanskega zbornika *Loški razgledi*. Zbornik izhaja od leta 1954 dalje in je med najstarejšimi, če ne celo najstarejši domoznanski zbornik s tako dolgo neprekinjeno tradicijo izhajanja na Slovenskem. Izhaja enkrat letno in prinaša izvirne znanstvene, strokovne, poljudnoznanstvene in leposlovne prispevke s področja družboslovja, naravoslovja, gospodarstva, kulture in družbenega dogajanja v občini Škofja Loka v preteklosti in sedanjosti.

Tokratna številka je izšla na 471 straneh in prinaša 40 vsebinsko bogatih prispevkov. Uredniški del je bil v rokah uredniškega odbora v sestavi: dr. France Štukl, mag. Tone Košir (tehnični urednik), Helena Janežič, Marija Lebar, Ivica Krek in Judita Šega (glavna urednica), za pestro vsebino pa je poskrbelo 43 avtorjev. Nekateri pisci so že uveljavljeni strokovnjaki na svojih znanstvenih področjih in redni sodelavci Loških razgledov, ostali se v zborniku predstavljajo prvič. Ponovno so se povabilu k sodelovanju odzvali tudi loški gimnazijci, predstavniki občine, Loškega muzeja, raznih društev idr.

Bralčevo pozornost že ob prvem stiku s knjigo pritegne naslovnica, ki jo je oblikovala Nives Lunder iz Studia Grad. Gre za oblikovalsko in vsebinsko zelo zanimivo kompozicijo dveh fotografij, ki prehajata ena v drugo in simbolizirata zlitje starega in novega na primeru Sokolskega doma. Odprtje osrednjega škofjeloškega kulturnega hrama je bil glavni kulturni dogodek leta 2009, ki ga je ured-

ništvo želelo še posebej poudariti. Ozadje naslovnice zapolnjuje katedralski posnetek iz osrednje avle, preko katerega je odtisnjena podoba starega pročelja z značilnim napisom in lepimi arhitekturnimi detajli. Kombinacija oranžne in zelenomodre barve deluje sveže, obenem pa oranžne pike med letnicama 1922 in 2009 simbolizirajo časovni interval. Oranžna barva z naslovnice in notranjega zavihka se povezuje z oranžnimi naslovi na notranjih naslovnica v enovito celoto.

Osrednji tematski sklop prispevkov se po publikaciji imenuje RAZGLEDI. V njih je letos objavljenih 9 znanstvenih in strokovnih prispevkov.

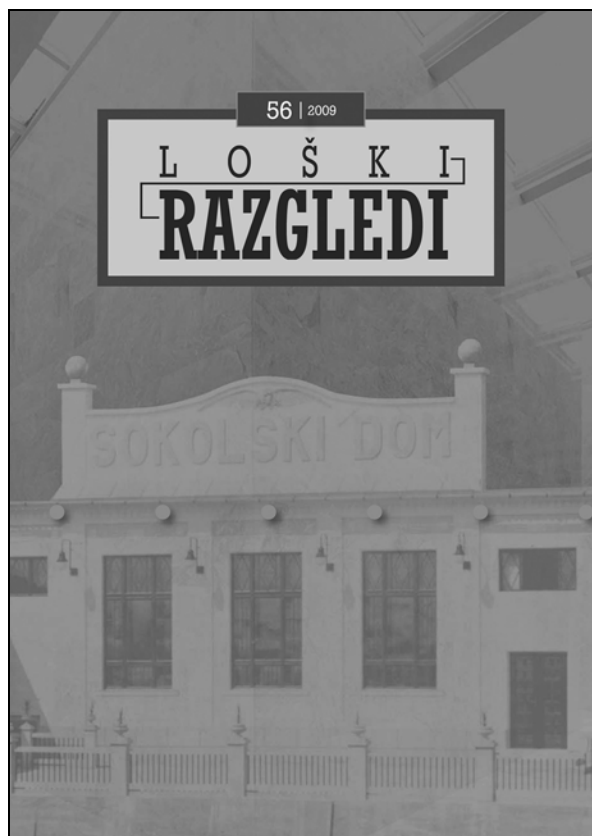
Avtor prvega prispevka je dr. Boris Golec, višji znanstveni sodelavec Zgodovinskega inštituta Milka Kosa. V svojem prispevku predstavlja slovensko uradno besedilo iz druge polovice 17. stoletja, ki je po vsej verjetnosti nastalo v Stari Loki in se tu tudi uporabljalo. Zapis sestavljata daljši poduk prisežnikom s svarilom zoper krivo prisego in krajši prisežni obrazec. O tem zapisu in o lanskoletnem prispevku, v katerem je predstavil slovenski zapis iz časa protestantizma v Škofji Loki, je avtor več spregovoril v nadaljevanju večera.

Frančiškanski red, iz katerega je v začetku 16. stoletja izšel red kapucinov, je leta 2009 praznoval 800-letnico obstoja. Dejstvo, da je red v preteklosti močno vplival na razvoj knjižnic na Slovenskem in na branje prirodoslovno-matematičnih knjig, je spodbudilo dr. Stanislava Južniča k sestavi članka o kapucinskem prirodoslovju. Zanimalo ga je predvsem znanstveno delovanje bratov kapucinov in prirodoslovne knjige, ki so jih kapucini kupovali za svoje knjižnice; med njimi tudi za škofjelško.

Članek mag. Jožeta Štukla, kustosa za arheologijo pri Loškem muzeju posega v preteklost loškega gradu. Avtor skuša ob pomoči razpoložljivih arhivskih virov, slikovnih upodobitev in najnovejših arheoloških odkritij rekonstruirati videz grajske stavbe od zgodnjih začetkov v drugi polovici 12. stoletja do današnjih dni.

V nadaljevanju je objavljen drugi del rodoslovnega prispevka dr. Jurija Šilca o Rodbini Stanonik na loškem ozemlju do konca 19. stoletja. Tokrat nam avtor predstavlja soseske v okolici Škofje Loke in v Poljanski dolini, kamor so se Stanoniki z Valterskega vrha razselili do konca 19. stoletja in sorodstvene vezi med posameznimi vejami Stanonikove rodbine.

Leta 2009 je šla tiho mimo nas 80-letnica smrti zadnjega starološkega graščaka Karla Strahla. Le malokdo ve, da je bil lastnik ene največjih umetnostnozgodovinskih in etnoloških zbirk na Slovenskem, ki je po njegovi smrti razpadla tako rekoč na prafaktorje, saj dediči niso imeli ne denarja ne volje, da bi jo ohranili v prvotni obliki. O tem, kaj vse je zbirka vključevala in kdo danes hrani te umetnine, govori v svojem prispevku dr. France Štukl.

Od bogate Strahlove zbirke v Škofji Loki ni ostalo skoraj nič in le upamo lahko, da se bolje piše umetninam, ki danes nastajajo v slikarskih ateljejih loških umetnikov. Med njimi je tudi Mirna Pavlovec, ki jo uvrščamo med osrednje predstavnike sodobnega slovenskega krajinarskega slikarstva. Motivi za njene slike izvirajo iz okolice Škofje Loke, še posebej pa jo privlačijo zimski pejzaži in tihožitja. Umetnico in njena dela je v svojem prispevku predstavil kustos Gorenjskega muzeja, dr. Damir Globočnik.

Kako je bila v preteklosti organizirana zdravstvena služba v Selški dolini, je zanimalo upokojenega zdravnika mag. Toneta Koširja. Med arhivskimi viri je našel vrsto zanimivih podatkov, ki dokazujejo, da so imeli v Železnikih šolanega ranocelnika že davnega leta 1825, prvega doktorja medicine pa že leta 1886. Imeli pa so, tako kot pred nedavnim, večkrat težave z zasedenostjo zdravniškega mesta in so se morali zadovoljiti tudi s kandidati, ki so prihajali iz češkega dela mogočne Avstro-Ogrske monarhije.

V Selški dolini je bilo nekoč doma tudi rudarstvo in fužinarstvo. Del bogate rudarske tradicije v svojem sestavku razkriva mag. Matija Križnar, kustos Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. Njegov prispevek govori o rudniku v Knapih, kjer so rudarili do okoli leta 1875. Predstavi nam geološke raziskave, opravljene na tem rudišču in pestrost različnih vrst mineralov, ki jih je našel na terenu ob porušeni izkopih in rovih.

Za vse ljubitelje naravoslovja pa je mag. Bojan Kofler pripravil kratek, a nadvse zanimiv sestavek o pirenejskem govnaču. Še do nedavnega je namreč veljalo mišljenje, da je v Sloveniji zastopanih samo osem vrst različnih govnačev. Terenske raziskave, ki jih je avtor prispevka opravil na Cavrnu na Križni gori, pa dokazujejo, da živi pri nas tudi deveta vrsta govnačev: t.i. pirenejski govnač. Gre za razmeroma majhne hroščke, ki pa so nadvse koristni pri razgradnji govna v tako zaželeni humus.

Drugi tematski sklop prispevkov nosi naslov ALEŠ UŠENIČNIK IN NJEGOV ČAS. Obsega tri prispevke, ki vsak na svoj način predstavljajo tega velikega filozofa in misleca iz Poljanske doline, ki ga žal vse premalo poznamo. V uvodnem prispevku dr. Stane Granda predstavi čas, v katerem je živel in deloval dr. Aleš Ušeničnik. To je bilo obdobje konca 19. in prve polovice 20. stoletja, ko se je v slovenskem prostoru zaključila doba t. i. slogaštva med klerikalci in liberalci, in se je začel čas javnega priznavanja političnih strank med Slovenci. Vodilno vlogo je predvsem na podeželju prevzela katoliška SLS, ki pa je vse preveč podcenjevala tedanje socialne in politične razmere. Ušeničnik je bil pomembna osebnost tega časa in prostora, vendar ne toliko kot politik ali ljudski tribun, ampak bolj kot znanstvenik in profesor. Bil je tudi med ustanovitelji SAZU, iz katere pa je bil po vojni kot nezahelena osebnost izključen. Več o tem v naslednjem prispevku spregovori dr. Janez Juhant, profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani. Avtor predstavi Ušeničnikovo življenjsko pot, ki se je začela v revni bajti v Poljanah in nadaljevala v Rimu in Ljubljani, kjer je do upokojitve predaval filozofijo, bogoslovje in sociologijo, zraven pa veliko pisal. Med drugim *Knjigo o življenju*, po besedah akademika dr. Gantarja najlepši filozofski esej v slovenščini, pa preko sto socioloških razprav in leta 1920 še Uvod v krščansko sociologijo, eno njegovih najpomembnejših del. V mladosti pa je bil Aleš Ušeničnik tudi pesnik, ki je veliko obetal. Pod različnimi psevdonimi je objavil nekaj čez sto pesmi, med katerimi je tudi nekaj globoko doživetih ljubezenskih pesmi. Prispevek o njegovi poeziji je za Razglede pripravil akademik dr. Kajetan Gantar.

V poglavju OBCINA IN OBCINSKI NAGRAJENCI so predstavljeni prejemniki občinskih nagrad za leti 2009 in 2008 (ker takrat v LR niso bili predstavljeni). Avtorica obeh prispevkov je Sabina Kocjančič. Delovanje Občine Gorenja vas-Poljane v preteklem letu in njihove občinske nagrade nam predstavljata Milka Bizovičar in Tina Dolenc. V nadaljevanju sledi 2. del prispevka mag. Andreje Ravnikar Megušar, o sodelovanju Občine Škofja Loka s pobratenimi občinami – tokrat sta predstavljeni občini Smederovska Palanka in Maasmechelen v Belgiji.

Na gospodarskih straneh je objavljen pogovor

novinarja Igorja Drakuliča z dobitnikom laskavega naziva Obrtnik leta 2009, ki ga je Obrtna zbornica Slovenije podelila Ločanu Matjažu Miklavču, lastniku Mesarije Štajnbirt.

Poglavje z naslovom LEPOSLOVJE prinaša nekaj izbranih in še neobjavljenih pesmi Andreja Ranta, po poklicu zobozdravnika, po duši pa pesnika, numizmatika, arheologa, lovca, ...

Bera raznih obletnic, kulturnih, športnih in drugih dogodkov na Škofjeloškem je bila v letu 2009 res velika, kar se odraža tudi v obsegu poglavja GRADIVO IN SPOMINI. V njem je objavljeno 14 prispevkov. Med njimi je tudi zapis Romane Bohinc, ki govori o Škofjeloškem pasijonu 2009 kot primeru managementa žive dediščine. Na škofjeloški gimnaziji pa je v sodelovanju dijakov, mentorjev in akademske slikarke Maje Šubic tekel projekt Darwinovo leto 2009 z dijaki Gimnazije Škofja Loka, ki ga podrobneje predstavljajo profesorici Mojca Mravlja in Vesna Žakelj ter dijakinja Špela Bajželj, Manca Mrežar in Arijana Radić. Po poti od Sokolskega doma 1922 do Sokolskega doma 2009, s poudarkom na zadnji prenovi, vodi bralca v prispevku z istim naslovom arhitektka Mateja Hafner Dolenc. Na Godešiču pri Škofji Loki se je z restavriranjem zlatih baročnih oltarjev zaključila obsežna prenova cerkve sv. Miklavža. Več o tem sta v članku zapisala mag. Pavle Toplak in mag. Aleksander Igljčar. Zgodba o izgubljeni sliki, ki so jo brali v 55. številki Loških razgledih, je pustila odprta nekatera vprašanja, ki so avtorja Marka Vraničarja spodbudila k iskanju novih podatkov. Kaj vse je našel v arhivskem gradivu Arhiva Republike Slovenije in koliko novih raziskovalnih izkušenj je ob tem pridobil, je zapisal v prispevku Ivan Grohar v Londonu. Tik pred iztekom lanskega leta pa so obiskovalci Sokolskega doma v avli občudovali razstavo risb akademskega slikarja Iveta Šubica. V sodelovanju s slikarjevimi sorodniki jo je pripravila umetnostna zgodovinarica Urška Jurman in jo predstavila tudi v krajšem prispevku v Razgledih.

Od osrednjih obletnic leta 2009 na Loškem velja posebej omeniti 70-letnico delovanja Loškega muzeja. Ob tej priložnosti je muzej pripravil tri odmevne razstave, ki so predstavljene v članku Muzejska pričevanja naše kulturne preteklosti. Zapis so pripravili Jana Mlakar, Boštjan Soklič, Mojca Šifrer Bulovec in Barbara Sterle Vurnik. 60 let intenzivnega delovanja Filatelističnega društva Lovro Košir opisuje Matjaž Metaj, mag. Aleksander Igljčar pa prav tako dolgo pot Ansambla Jaz pa ti, ki je aktiven še danes in dokazuje, da leta niso ovira, če je le dobra volja zraven. Za zabavo in informiranost ljudi ob Selški in Poljanski Sori in njenem sotočju že 30 let skrbi Radio Sora. O prehojeni poti in izzivih za prihodnost piše njegov direktor Marjan Potočnik. Prav tako dolgo deluje tudi Združenje umetnikov Škofja Loka. O njihovi dejavnosti in koloniji Iveta

Šubica, ki jo združenje organizira, pišeta akademska slikarka Agata Pavlovec in fotograf Tomaž Lunder.

Med osebnosti, ki so se s svojim delom pomembno zapisale v loško zgodovino, sodi nedvomno tudi lanskoletni jubilarant Ivan Oman. Ob njegovi 80-letnici so mu v Škofji Loki pripravili slavnostno akademijo, na kateri ga je predstavila dr. Rosvita Pesek. Njen zapis si lahko preberete v Razgledih. Poglavlje Gradivo in spomini zaključujeta nekrologa v spomin na Franca Branislja, pomembnega škofje-loškega in slovenskega gospodarstvenika, in Milenka Arnejška, pedagoga in alpinista, od katerih smo se poslovili v lanskem letu. Oba zapisa je pripravil Alojzij Pavel Florjančič.

DELOVANJE MUZEJSKEGA DRUŠTVA je zaokroženo v petih prispevkih. Prinašajo poročilo z zadnjega zbora članov MD, predstavljajo lanskoletne Blaznikove večere, še posebej večer, posvečen loškemu rojaku dr. Tinetu Debeljaku, novosti iz knjižne zbirke Doneski in druženje članov društva na izletu v Idrijo. Avtorja prispevkov sta Helena Janežič in mag. Aleksander Igličar.

Na zadnjih straneh LR je predstavljeno še pet knjig iz obsežne domoznanske knjižne bere za leto 2009. Za bralce jih je izbrala, prebrala in predstavila Snežna Taler. Kroniko dogodkov na Loškem pa je kot vedno pripravil Franc Podnar.

Loške razglede zaključuje poglavje OBJAVE VIROV, kjer je objavljen peti del srednjeveških obračunov loškega gospostva, ki jih je iz nemškega jezika in gotice transkribiral in z opombami opremil dr. Matjaž Bizjak.

Zelo lepo oblikovan in bogato slikovno opremljen zbornik je izšel v nakladi 800 izvodov. Izid je finančno podprla Občina Škofja Loka.

Judita Šega

Igor Sapač: Grajske stavbe v zahodni Sloveniji. Knjiga 3, Območje Nove Gorice in Gorice. Ljubljana : Viharnik, 2010, 356 strani.

Knjiga Grajske stavbe v zahodni Sloveniji; Območje Nove Gorice in Gorice je dvaindvajseta knjiga široko zastavljene zbirke Grajske stavbe v Sloveniji, ki jo je v začetku 90. let zasnoval in začel izdajati takratni vodilni slovenski kastelolog Ivan Stopar. Stopar je predstavil stavbe na Štajerskem in v Prekmurju, ter na Gorenjskem in Dolenjskem. Njegovo delo je nadaljeval Igor Sapač, ki je v treh knjigah opisal stavbe na Notranjskem, nato pa se je lotil grajskih stavb v zahodni Sloveniji, ki jih je opisal v treh knjigah: Zgornja Vipavska dolina,

Spodnja in srednja Vipavska dolina in v tukaj predstavljeni knjigi z naslovom območje Nove Gorice in Gorice. Pred kratkim je izšla še triindvajseta knjiga z naslovom Brda in Zgornje Posočje. V pripravi pa je še štiriindvajseta Kras in Primorje. S to zbirko se Slovenci vključujemo med evropske države, ki so to izjemno pomembno dediščino že predstavile na podoben način. S temi deli lahko Igorja Sapača, kljub njegovi mladosti, lahko uvrščamo med vodilne in eminentne slovenske kastelologe.

Pričujoča publikacija je velikega pomena za razumevanje grajske dediščine in njenega razvoja na Goriškem, ki je bila z raziskovalnega vidika precej zapostavljena. To je sploh prvi temeljit topografski pregled grajskih stavb v okolici Nove Gorice. Goriška je bila v minulih desetletjih na robu zanimanja, v primerjavi z osrednjo Slovenijo. Vtis je, da so bila kastelološka raziskovanja v preteklosti »kranjsko-centrična«. Na to je vplivalo več dejavnikov, med drugim mejna razdelitev leta 1947, ki je razkosala ozemlje nekdanje dežele Goriške in se je tako izgubil občutek za goriško pripadnost.

Sicer so bili nekateri gradovi že opisani v nekaterih osrednjih publikacijah v osemdesetih letih, vendar so raziskovalci obravnavali le nekaj najbolj poznanih gradov na Goriškem, Vipavskem ter Krasu. To so bili vipavski stari grad, Lanthierjev dvorec v Vipavi, Zemono, Rihemberk, Vogrsko, Krom-

